Hans Höjædle Höjærværdige
Biscopens
Hr. Christen Worms
Allerunderdanigste Erklæring
Om Jørnens Supplique til
Kong Friderich den Fierde.

U. B. BERGEN
Ms. 188 c

Stormægtigste Allernaadigste

Arve-Konge og Herre

Deres Kongl: Majt haver d. 22. hujus ved Hr Etats Raad
von Hagen allernaadigst ladet mig tilsende den her for-
tilbage følgende allerunderdanigste Suppligue fra Deres
Høy Grevelig Excellence Hr Greve Reventlov, som ober Præsident
af Altona, samt befalet mig at indgive min betænkning
om Jødernes i Altona Sinde her ved, som tidindtil Hol-
st Christne følge i deres tienester eller ej, om i Altona Stæ-
de giøres samme anstalt, som der nu giort er i Deres
Kongl: Majts Residence. Paadan deres Kongl: Majts aller-
naadigste villie i allerdybeste ydmyghed at ærbø-
dne, haver jeg underdanigst igiennem Dørs Høy-
Grevelig Excellence Hr Greve Reventlovs allerunderda-
nigste Suppligue, og skiønner ej lugeren, end at søge
Jødernes i Altona allernaadigst er bevilget Religions
frie øvelse samme stedse, saadant skiønnes jo og saa bør
holdes. Dj Hvad deres Kongl: Majts nugang allernaadigst
har tilsagt, sligt vilde de uden tvivl ej fragige, men der
er stor forskiel imellem at bevilge ind Jødernes ucaa
haver deres frie øvelse gaa at staa, og tillade, at Christne
skal tiene, skiønnes dette var alt for dyrt betalt, om
den Christne Potentat for at faae Jødernes ind i sit Land, vilde
overse, at dens egne undersaatter gik ihen til Jødernes,

mod og j ch Ting, som ing troer ingen Christen med ufad Pau-
, vilighed Paud eller bør forntagn sig, Hans Høy Grevelige Ex-
, cellence vennen at ch der vnder nogen af Herrens Hus-
vide og, det er dennem lige vegt, om vi Paud nogter dem
at bor vdi vnd Paud, eller nogter dem at haver Christen jer,
, vis Tienere, men dight finder ing ihr, thi j ingen af Hø-
, rens Lere med dis at Christne nod mudig skal tiener dem
det vilde og være betænkeligt om en Christen Potentat
skulle betinge det forud med sin Gude og Herrens be-
, stoltere, at hans undersaatter der beliender og æren
dend samme Gud, som hand, skulle tienne dem, nod og j
ch Ting, som er hans og derris Gud tie største forfor-
, ulper. Om andre Religioner skulle afstraffis fra
at bor vdi Altona, det vend ing ihr, thi mand betager
dem jo ihr, derris Religions frihed, men j faed ch skulle
som Jødernes faar i finde ny at ville betænnis uden
end fole af vores Religion da finnis ing, derris Tough-
Majt. Kunde haver største foyr, med og der j at giorn for-
, andring; Hvad Hans Høy Grevelige Excellence underwat
Jødernes ny Paud holde derris Sabbath, uden ch haver Christ-
ne j derris Tienere, for at Tænk derris udgangen Taupen
og Kiøs, sætter det til Sabbathen Tøgnch vtad tie
Jeden og siden paa bordet. Derpaa var lat at raad
bod, thi Jødernes Tunk paa den Dag leyr en Arbeide

Rast, som forretninger skiøt, uden bevarning Gud at ing
skulde vaade dertil, thi de Christne der Ulen giøre Jøder
ere saadan Tienniste, maatte tænke, at benaatte Jøder
haske uden råd eller u-råd, tænkte de, at de haske
råd, saa vare de ikke Christne, tænkte de at ikke vare u-
råd, hvorfore skulle de da ved deres Tienniste skyrhe
mig, deres u-råd, staar det ikke Gud Christen at tie,
uden om forbandet Jøde, i saue omvendtron, og i ch ting
der sigter til indtet andet, end at beten Christum og
Christen kommer i ch Christois ogt aasum? Deres
Kongl: Majt: vilde derfor allernaadigst undskylde om
ing i denne dag er uregt u-sædvanlig vitløftig, saa
fordriftet mig, saa vit ing forsaae, at bevise
disse trende er efterfølgende Sandheder.

1mo At Jødernes ikke burde efter Guds Love gi,
ven ved Mosen, lade deres tiende forrette
Gud den maa giøre om Sabbathen, saa fat
det skeer af, den i aarhundrede.

2do At ingen Christen under Gud kan vitighed Gud
tienne den, uden Sabbathen eller andre Dage.

3tio At andre Potentater tilforen har føyet ligr
anstalt i deres lande, som der nye af
deres Kongl: Majt: saa prisligen er skendt.

1. Er det u-stridigt, at Jøderne ej burde holde efter Guds
lov i deres tiende giøre, hvad de nu giøre, saa det slet
ikke er andre Hedninde, saa siger Gud selv Exod. 20. C. 10. v.
samt deut. 5. C. 12. til 14. v. Den 7de dag er Sabbath for
Herren din Gud, da skal du ingen giøring giøre, hverken
du, eller din Søn, eller din Taalter, eller din Tyende
eller din Øxe, ihvad Dyrd og ihvad Øxe Jødernes, da saae
burde efter saadan lov vaare øxe saa frie for Ar-
beide, som de selv, skiønt Gud giør ingen forskiel imel-
lem dem, vil nogen sige: Saadanne de vaare af deres
nøgne: Hvorfore betimmer de sig nu ej af de samme og
hvad aarsage er der, at dem tiemmer af vor Religion
skal nu giøre det arbeide, som de selv eller nogen
af deres ej ville, hest finde de tilforen under betimmis
af deres øgne, der ej giorde slegt arbeide, saad de ej saage
deres Mad dagen for Sabbathen og skiøde dem Mad Koed,
som var Gudes bud til deres fader. Exod. 35. v. 3. I stuller
ingen ild giøre i eders boliger om Sabbathen, hvor-
udover Moses siger til dem paa den sidste dag i ugen:
Exod. 16. v. 23. I Morgen er det Sabbath, hellig holder hvilefor
Herren, hvad i viller bage det bager, hvad i viller koge det
koger, dem tiende Jødernes da Øgne med Koed Mad, og ind-
vaare ild paa Sabbathen, da de hellig holde den efter Guds
befalling, og var Herrens egnet holdt, hvorfore ej ligge saa

ved nu, da vi ere Guds afsagde fiender, og af en uudviellig
blindhed, hvor hartnee deres Gaude Kiøn, der lenge siden
ved Guds Dom er afskaffet? Det er jo bekiendt
at efter at Kongen i Spanien Ferdinandus Catolicus
havde aar 1492 udjagt af sine Lande alle Jøder, og fold-
de der sig dog derpaa mangfoldige aar nogle 1000 af Jøder
heilige i London over deres Religion, saamaa der ei
gaae Christne Timer, som vi og om Sabbaten gierne
have ilde nytte, saa at en Inquisitor udi vor stad
Civilien opførte en Stor Herre paa et stort Taarn om
en Søndag og bad ham giøre agt paa, hvor storstemme
ihse vogter; Hvi derafe kunde hand vistelig skulde, at i
hemmelighed Jøder, kunde da Jøderne
i Spanien? hvor de for blev inod Øvrighedens villie
og vaare undertrygte? nøyes ikke Christen Timer,
saamt ikke ile og lues om Sabbaten, hvor for
skulle de ikke finde sig i det samme i Altona, hvor
deres Konge Majts allernaadigst har forunnet dem
Religions frie øvelse. Hvad de ellers her vil søge, er
ej saa ungt for at faae deres Giøreing giort om
Sabbaten, som at indbilde verden, at iden ingen Jø-
Timer end Christen, men vi Christne Timer dem
saa ere vi Herrer, og vi Christne Timer, vi taal
ej Jøder og vil ej se Guds Dom over sig, men vi
skriver venned ud, det er vi Christne pligt at timen
dem. Paaledes læser vi i det gl. Mezachem

pag: 243: 244: At vi f: nemlig vi Christne, giør af os, og sige: Gud
u-qualaarma og u-nnu: Jag kalder vi os Christne, for
at tienne Jøder, der til skal svarie: saa kremt vi ny
Tienner Jødernu, da har vi forlient at nieste lient,
Thi saa staar der skrevet Ef: 6: v: 12. Fiende Herninger
og Konge riger sou ny vil tienne dig, de skulle forder-
vise, nu saa lange de tienner Jødernu, er der nedem
nogt liidt haab tilbage for os, Thi der staar skre-
vet Ef: 6: v: 5. Lemmerne skulle staar og fore ders saar
og dend udlændiges born skulle vare ders agernaand
og ders yngaards-maand, Hvorudover vi f: nemlig vi
Christne, ere pligtige at liid at tienne os, paa det at
paadennem kand befindis at vare sanhu, Gen: 25:
v: 29. Hvad store skal tienne dend mindre. Her haver vi
hvis ngue ord, og vhid vel en Hovedaarsag, hvorfore
vi vil have Christne i vores tienneste. Thi at vi begi-
ver os for at faar deres arbeide giort om Sal-
bathen, er allenieste ved paa stud, siden vi ingt ved
uden vi Christnes tienneste kunne holde vores Sabbath
paa os maark Gud i det G: Testamente haver befalet
men derfor vilde have dem, at vi kand indbilde
os Christne de rere Herrenes for Guds Lud ligige, Thi
vare de det u-ligige, da skulle vi efter Guds trued,
skel Deut: 28: v: 44. vare halen: tienner, og andre ho-
vedet: Herrer men siden nu ingen fork tienner
end Christen, men ad tillige Christne tienner Jøder,
saa bragder de deraf denne slutning, at efter vi

vi Christne timmer dem, og de timmer ingen Christne, saa ere de Guds folk, men vi Christne, Guds timmer, og saaledes, hvad kriftnd Jødernes Hor haffe, at maatte holde Christne Timmer skyffer dem i deres Hierters haarhed, at faar faar af dem omvendis.

2do Jeg understaaer mig allerunderdanigst at gjøre, det ingen Christen med den Gud saa vidtfigt Land timmer med Jøde, uden paa Sabbathen eller andre dage, hvilken saa hed ing mennes saaledes at bruge.

1. Strider det imod Guds forordning. Herren har udjagt Jødernes af deres Land og adspredt dem over alt, saa at vi nu ere fremmede i alle Lande, de bor i vort Land, vi ikke i deres, vi ere fremmede hos os, vi ikke hos dem, vi skal være vor Øvrighed underdanige, vi ikke deres, saa vi og ingen Øvrighed have af deres, hvo der nu kriv, ligger begiver sig i den Jødiske timmesten, hand vender sig og ind paa Guds forordning, bestridder sin Øvrighed og Land aldrig for svaer det for den allerhøyeste, hvi hand giør sig til deres timmere, saa Gud haver giort til hans timmere, der saa Gud haver kaldet os ifra i Jødernes Land, de lod vel være at timre os, vi ere dog ere os tillige iblant os saa daarlige, at vi sig i Jødernes timmesten begiver.

2do I det det strider imod Guds befaling til timmere, saa lyder Paulsord Eph. 6. v. 5. 6. I timmere lyder eders Herrer med frygt og rædsel i eders Hierters enfoldighed, ligesaa som Christo, der har anordnet det, og timmer befag i sig

Tiniste, ikke efter Øjne-Tiniste, som I ville tæke Verden
, Men som Christe Tiener, saa I giøre Gudes villen
af Hjertet. Mig synes disse Herligt ord ere klare nok
nu Herre der Tiener skal saa tiene sin Herre, som Hand
Tiente Christo selv, Hand maa nu giøre sin Herres villen
saa fremt hand strider imod Gudes villen, hvad skal mand
sige om de Christne, som tiener Jødernes? Hand skal
give at Tiene Christum derimod, at de Tiene Christi og
Christi Taarsetz fiender? Hand de siger at giøre Gudes
villen, naar de anbeder og hilser til at Jødernes Hand
Loeck derres Sabbathen, Paasche og Løvsalers Høytid,
heilige Høytiider med derres Ceremonier stinker for
vor Gud! Hej de stoere til Hand Døde vor frelserres for
agt! siden Christi Komme i Verdet.
3tio Det strider imod vor Christen-Pligt, naar
nu Christen Tiener Jødernes, da styrker de af Hannem
i derres overtrædelse, og hinderer derres omvendelse, Hej Hand
giør det nytter derres begiærring, som de selv maa tilstaae
at de ikke burde giøre eller begiøre af Ham, at Hand til
de giøre. Gud haver befalet, at Hans Tienere skulde be
kiende, det Jesus Christus er nu Herren til Gud Faderes
ære. Phil. 2. v. 11. Hvad skal ing komme om de Christne, der
Tiener Jødernes, som siger, du Herren Jesum at være nu
Verdens Gud og du giør ste dag vil træde
Regnskab af dem. Gud har jo lært os forsaae, at
alt det som vi giøre, det skulle vi giøre i dend Herres
Jesu Navn, takkende Gud og Faderen formedest Hannem,

Col: 3: v: 17. nu maatte ing vider om vi Christne, skr frivilligen
tiinner Jødernes, med at tænck dreiestue, med at bære
Mad til og fra ilden om Sabbathen, tænck giøre det i
vor Herres Jesu Navn, og til det ammok han om bestand
at hjælp, ske og hielper nu andre i hans hjælter, ser tu
ting ugudelige ligge fordømmelige. Den Christen tiinner
maan tilstaar, at Jøden synder med at holde Sol-
Sabbathen og andre høytider, Hi maar hand og tilstaar
at hand hielper Jøden til at synde, med frivilligen at
tiinner han i hans hyndige Giierninger, hvad skal
Maad vel vorre Jøenen.

4to Det giver anledning at mange Christne forføres
jamklig ond snart trøstner Gud sacker 1 Cor: 15: v: 33. f. nu Jø-
, der tuer høire ej andet end ond snack om Christum, ja
jnod ald Christelig øvrighed, hvad under, om noget af
sligt hænger ved vi der tiinner vhin. Den Christen tænd
jo i nu Jødis tuer bliver forført til at falck fra
sin frelserer, som og Jøden holder for sin sligt at bring
gn han i vidskarnes saa fremt hand kan, saaledis
lyder Herrens ord til Abraham. Gen: 18: v: 1: Jeg kiender
at hand skal bøyck sine børn, ret huus sine hustrue sine
efterfølge, at vi skulle beware Herrens veye. Naar
nu Jødernes tænck at gaar paa Herrens veye, saa vil
vi jo giøre deres bedre, at vi tænd faar deres tunck
paa sammen veye, hvor dieuligt vi ned ere, derafe
kommer, at vi fler os der tiinner Jødernes ere af
gjenck-tiomet, hvilken hvorledes at vhin bruger aller

mis bruger er Gud best be tinudt, saa ingent vere ing at paa
ene tort Jüd, eller Jenude komme trugt forunlige af
deres Jüns, saudt at ou ene Jöd aflesk ent baen end
ene Christen, da vilgerk hand det heller, end hand til,
stader at det oppodis som ene Christen.
5to Jeg ved ej nogent det land signer imod det at Christ,
ne ej burde tienne Jödernes, uden allerede, at de kunne
bekörre ammer til deres börn, eller ou ene kader fra
Jöde barnet, hvo der da skulle opfostre det, uden deres
tougt: Vaj! vilde allerenaadigst efterdanke, ou
det er ou skönnigt, at ene Christen Qvinde skal ligge ent
barn til sin brystet, hvis forældre bespotter ene Gud
som hun tilbeder, og hvilket skeer i fald det naaer
sin dette alder og ej ou vinder sig! bliver ent fal,
vedis barn, lig nu ammer det veder sig saa vit föringer,
og ondt angaaer efter Jödernes Ting. Men hvad Christen
øvrighed skulle ent tillade, saadant, der forenden vidste
Jeg gierne, hvor alle Jöder, da de vare ud det for,
faldende land sig ammer fra. Hvorledes vore forældre
for ent af for hundrede aar siden opfostrede deres börn,
da ingen nogen uden tougerne og de allerygerste i
landet lod holde ammer, hvilke uden tvile var kristne
gie Qvinder? Hvorledes for sinnis og vores Bonders
börn, naar deres hustruer ud ene tör eller ej kand
give at die? Jeg skulle tænke ene God Guder ygtig skal,
lande bouck er nok saa ingent at reflectere paa, som
ene ugudelig og skalkagtig Jöde. Hvor fore giver ej —

Jødernes gjinder selv Deres børn at dø? og i fald uden faldis
dem, eller modernes fraadne børnene, saa da ej samme
børn opfødis paa sammen vaade som andre børn, hvis for-
aldre ej haver lejlighed til at give noget til ren amme
over alt, naar ren gjende kjinne som ren amme i ren
Jødis huus, da bringer hun ren beinet skjind lund sig,
men maar dette, hun bringer flere dreja tilbage Gud
ser det best vitterligt, om ej ad skillige aftek børn, der
findis døbte og udlaste paa vores Gader, komme fra
Jødernes. –

6. Haver jeg af alle Theologorum Christne, hvilke mig
ere komne for øjne i skinne dag, aldrig har fundet nøja,
ret aandet, end at de alle samtlig haver detesterede den
misbrug, og ønsket at Christne Herrer vilde raade der
paa bord. Jeg skulde tænke, at siden de slaug foldige
hvilke Jeg haver derom læst, findis af ren min-
ning mod mig, saa maar dog min mening ej aldeles
være u-vimmelig. Jeg gaar dem alle forbi, men beraaber
mig allerede paa den dal, haver D. Morten Luthers ord,
i hans Tractat om der Juden und ihren Lunde, som fin-
des i den Allenburgische Edition af Hans Kraft fra
pag: 274. Hvor den da Gude vland pag: 201. udtrykkelig giver
tilkjende sin mening, og ikke haver beinette skjuldig,
end i Gud saa vel tilsaler Regentere som Prædikantere
med ord som ren Værd at læse. –

3tio Der haver nu intet andet for mig tilbage end at
bevise, hvorledes andre Potentater tilforn haver holdt
lige aufdalt, som vores af Hans Konge Majt. saa –

pröfligen er dennt, Jeg vil indtil Tale om Jøerlerne i det saa kaldede jure canonico strängeligen forbunden, at ingen Christen maatienne nen Jøde. Saa lasis Gregorii Noni Decret. Lib. 5. Tit. 6. N. 5. Judæi neq; sub alendorum puerorum suorum obtentu nec pro servitio, nec qualibet causa Christiana mancipia in domibus suis permittuntur habere, excommunicentur, vero, qui eum eis præsumpserint habitare etc. Jødernne maae ej tillades at haue Christne Tienere i deres Huse, uden under saa Tuvat opfød deres børn eller til Tienere, eller for nogen anden aarsags Skyld, men de skal bant sadis, som understaaer sig at være hos dem. Jeg vil forbigaae at u-anført de flere Jøder ere hos Mohometanerne, saa tillades det dog alle, at nogen Mahometan maae tienne nogen Jøde, og giøre saa ungt for deres forbandte Mahomets Skyld, hvad Hulen vi ere giøre til vores velsignede Frelsers ære, hvilke siden det er vitterligt, at Jødernne endnu meere hade og bespotte Christum, end de hade og bespotte Mahometh. — Men at komme fra Mahomethanerne til Europæiske og Christne potentater, da er det bekiendt, hvorledes Georg Landgraven af Hessen udaar 1639. d. 6. Novembr. forandaldte, at ingen Jøde skulde antages i hans Land, men denne Land Reverserede sig, ej at forbande Christum dannet ingen tienere mere af de Christne om Sabbathen. Det er vitterligt at hvor stor frihed Jødernne haffe nu i Polen, saa forbød dog Johan Casimirus til legn med Rügets Dømme 1654. med nye Offentlig og ungt Skarp befaling, at ingen Jøde maatte have Christne

Mand eller Qinder j sin Tienneste, under eller høyeste Straf,
der til tænker, at tænges af Preusen aar 1710 d. 19. Octobr. Lod
for anholdte at ingen Jøder under Straf af 26. Goet Gylden
maatte paa Sabbathen eller Fede-Dage bruge nogen Christen
til at sige Lius, antænde ild, sumpt Dage Madrum fra og
til ildes, eller og nogen andren tienester, hvad Navn det og
haver nytter, saa og hver af de Christne, der giorde Jødernes
saadan tienester tilfælde at bødale 25 Goet Gylden. Af
alt dette erfarer Deres Kongl: Maj.ts allernaadigst, at
andre Potentater som haver tagnet Jøder j deres tienen,
haver de dog forbiudet dem at have Christne j deres tienes
ter, hvo vil formuuen eders Kongl: Maj.ts derved at giøre
nu vor Vorn Gudes og Herrens behagelig tienende. Eud
kiønnes allernaadigst, at naar det er Gud for Christne
j Tiøbenhafn, hvilket Jeg ej andenlunds begriber, saa
er det og Gud j Altona at dienne ihu, men det er nogent
pryseligere for en Regentere som eders Kongl: Maj.ts ud
af yderste formuen at forbygge alle Gud og oud skab. Jeg
skulde ikke tro at udkiøbt ihud her i Tiøbenhafn giorde
anhalt her og j Altona, det nogen Jøder derfor vil forlade
Fæderne, men det imod mine tanker, er det værst
for dem selv, og saa frem eders Kongl: Maj.ts derved
skulle have nogent j sin Revenues, da haver jeg der til
intet at sige uden hvad Propheten svarede Amazia 2.
Chron: 25. v. 9. Jeg beder eders allerunderdanigst at tænke
min allerunderdanigste erklæring maatte naadigst til
sendes Deres Høye Grevelige Excellence Grev Reventlov, for dis Høye Person, Jeg altid haver haft

og skal have ald optænkelig Veneration. Skulde og Deres Kongl. Maj.tis ouu Dennm indfoed børn Kongen til Tvivl, so kunde seigt Remitteres til andre Theologorum og Ministrorum omvendende, ouu Deres Kongl. Maj.t saa behager. Hr. det skulle synes mig mangt, ouu Jeg skulde au fand, som dend der forraar sagde at den og anden Jøde mere farer noget u, billigt. I det øvrige vedligner Jeg Deres Kongl. Maj.ts og forbliver til min død.

Stormægtigste, Allernaadigste Arve Konge og Herre!

Deres Kongl. Maj.ts

Allerundertænigste troeligst styldigste tienner og u afladelig forbunden

C. W. Worm.

Hauf, d. 26. Jan. A.o 1725.